
RAPPORT
Arkeologisk besiktning

I anslutning till Jokkmokks gamla marknadsplats,
RAÄ 57, kulturlager från historisk tid,
Jokkmokk socken och kommun,
Lappland, Norrbottens län

RAPPORT

Arkeologisk besiktning

Norrbottens län
Lappland
Jokkmokk sn
SO om RAÄ 57

Innehållsförteckning

Tekniska uppgifter	1
Sammanfattande inledning	2
Syfte och målsättning	2
Topografi och naturlandskap	2
Historik och fornlämningsmiljö	2
Tidigare undersökningar	2
Arbetsbeskrivning och resultat	3
Kommentar	3
Litteratur och referenser	4
Bilagor	

Tekniska uppgifter

Län: Norrbotten
Landskap: Lappland
Kommun: Jokkmokk
Socken: Jokkmokk
Fornlämning: Raä 57 ligger omedelbart N om besiktningsområdet.
Fastighet: --- (Hembygdsgården)
Ek. karta: 26J 8-9 e-f. Jokkmokk (76984)

Länsstyrelsens (beslut) dnr: 431-14727-05
Nbm dnr: 640-2005

Uppdragsgivare: Länsstyrelsen i Norrbottens län, Miljöavdelningen, Kulturmiljöenheten.
Finansiär: Länsstyrelsen
Typ av uppdrag: Besiktning

Fältarbetsledare: Lars Backman
Fältpersonal: Lars Backman, Olof Östlund

Fältarbetstid: 8 h x 2 personer 2005-11-11
Rapporttid: 4h

Koordinater: (rikets nät) x7395000-7395027, y1678855-1678876 ± 4,0 - 8,0. GPS: User Grid, WGS 84
Höjd över havet: ca 245-250 m.ö.h.
Undersökt yta: 5 m²

Fynd: -
Foto: Nbm Acc.nr: 2005:1588:01-03 (digitala fotografier)
Analyser: -
Datering: -

Dokumentationsmaterial: Samtliga originalhandlingar (bestående av fältanteckningar och fotografier) förvaras i Norrbottens museums arkiv.

Sammanfattande inledning

Norrbottens museum utförde 2005-11-11 en arkeologisk besiktning omedelbart S om fornlämningsområdet, gamla marknadsplatsen i Jokkmokk (Raä 57, Jokkmokk socken), och SV om hembygdsgården. Arbetet utfördes på begäran av Länsstyrelsen, efter beslut av Länsstyrelsen i Norrbottens län (Lst dnr 431-14727-05).

Besiktningen föranleddes av en ansökan från hembygdsföreningen om tillstånd till att placera nybyggda kåtor i närheten av det fornlämningsområdet. Besiktningen utfördes av Lars Backman och Olof Östlund, Norrbottens museum, i form av en kontroll och ytlig rensning av avtorvade sökrutor på de ställen där kåtorna skulle placeras.

Inget av antikvariskt intresse påträffades varför det inte föreligger några hinder för det planerade arbetet.

Syfte och målsättning

Syftet med besiktningen var att försäkra länsstyrelsen om att inga kulturlager eller anläggningar under mark berörs av uppsättandet av kåtorna.

Topografi och naturlandskap

Besiktningens område är beläget ca 20 m SV om hembygdsgården i Jokkmokk. (se bilaga 3). Besiktningens område ligger på en stenig moränås, NV-SO riktning, NO om Talvatissjön. Mer exakt ligger besiktningens platsen på kanten av moränåsens rygg, och i sydslutningen ner mot sjön. Växtligheten består av tallskog med tallar 0,3-0,4 m i diameter, och en undervegetation av gräs, lingon- och blåbärsris. Aktuellt besiktningens område ligger ca 245-247 m ö h. Fornlämningsområdet Raä 57 är beläget N och NV om det nu aktuella besiktningens område.

Historik och fornlämningsmiljö

Raä 57 är Jokkmokks gamla marknadsplats, kyrkogård och plats för den äldsta kyrkan. Bebyggelsen på den gamla kyrk- och marknadsplatsen tillkom på centralmaktens befallning under Karl IX:s regering. Det beslutade år 1606 att Jokkmokk skulle bli huvudort för den nybildade Jokkmokks församling. Kyrkan stod nästan färdig i juli 1607 och då var även prästgården under uppbyggnad. Bebyggelsen härjades av en brand år 1751, men trots att kyrkan klarade sig ersattes den med en ny två år senare som byggdes där den rekonstruerade s.k. lappkyrkan står idag. Det kan vara så att bebyggelsen kom att flytta tillsammans med kyrkan och att man inte bemödade sig om att bygga upp nya hus där byn eldhärjats. (Wallerström 1985). Eller också kom bebyggelsen att flytta först på grund av branden, och kyrkan flyttades till det nya bebyggelsecentrat två år senare. (Wallerström 1984)

Jokkmokk har haft sin främsta betydelse som handelsplats, och som en utgångspunkt för statliga anspråk och för kristen mission i Jokkmokks skogsland och fjällvärld.

Tidigare undersökningar

Jokkmokks gamla kyrk- och marknadsplats räknas som fast fornlämnning, och inom fornlämningsområdet har ett flertal undersökningar företagits genom årens lopp (se bilaga 2). Här nedan följer ett axplock av de undersökningarna. Med tanke på närheten till det aktuella besiktningens område kan man misstänka att liknande lämningar finns även utanför fornlämningsområdet.

Den första gången som en grävning beskrevs på den gamla kyrkplatsen var när en ny sjukstuga skulle byggas i Jokkmokk 1930. Det var inte fråga om en grundlig undersökning enligt H. Grundström: "[Grävningarna]... försiggingo nämligen i rask arbetstakt och tilläto icke någon grundligare undersökning". Trots att grävningen i första hand syftade till att göra plats för sjukstugan, så upptäckte man en husgrund som kan vara rester från den första kyrkan. Ett stort antal skelett påträffades utanför husgrunden, och några också inne i den. En del av skeletten på kyrkogården var omrörda, andra låg i tydliga gravar. I gravarna fanns i de flesta fall gravgåvor, bland annat knivar som man "allmänt fått med sig i graven". Man hittade också en samisk nålhylsa i mässing med tillhörande nål, en kilyxa, en piprensare av ben, samt kritpipor. (Grundström 1930)

Den undersökning vars undersökningsytor ligger närmast det nu aktuella besiktningens område är den som genomfördes 1971-1872. Då utfördes en arkeologisk undersökning inom ramen för forskningsprojektet "Lule silverväg". Det som då påträffades var främst timrade hus med spisar, härदार, kritpipor, planglas, spik, fajans, lergodskeramik, knivar, två mynt från 1500-tal (1563, 1590) och mynt från 1600-1700-tal, härदार. Det äldsta myntet kan indikera aktivitet på platsen före 1607, även om tappandet av myntet inte med säkerhet kan sägas vara före kyrkans tillblivelse. De undersökta byggnadslämningarna tillhörde alla 1600-talets senare del och 1700-talets första decennier. De har antingen rivits eller brunnit ner. Att inga yngre huslämningar påträffades berodde

nog på en omlokalisering av bebyggelsen till området kring den nyare kyrkan som byggdes 1753. (Wallerström 1976)

Det nu aktuella besiktningsområdet visade sig vara fyndtomt, men röjningsrösena som var i närheten av den nordligaste av de fem tänkta kåtplatserna kan eventuellt höra samman med verksamhet från 1600-1700-tal.

Arbetsbeskrivning och resultat

Förundersökningen utfördes enligt Länsstyrelsens beslut som en besiktning där en sökruta under var och en av de fem planerade kåtplatserna kontrollerades. Sökrutorna avtorvades manuellt med spade och skärlev. Sökrutorna var 1,0-1,2 m långa och 0,8-1,0 breda. De rensades till 0,02-0,15 m djup, till ett djup där vi kunde avgöra om marken var orörd eller ej. I fyra av de fem sökrutorna fanns endast orörd mark, med ett tunt lager blekjord följt av rostjord. I den nordligaste sökrutan (Sökruta 1) fanns ett upp till 0,15 m tjockt lager fyndtom mylla under torven, men detta följdes sedan av orörd rostjord. I samtliga rutor fanns kol och sot inblandat i den understa delen av torven och bland rötterna, något som troligen beror på skogsbränder som har koppling till branden 1751. Fyra meter söder om sökruta 1, fanns röjningsrösen som låg längs med åskanten. (se bilaga 3). Eftersom endast mylla och orörd mark påträffades i sökrutorna, under ett ca 0,1 m tjockt lager med torv, finns inga antikvariska hinder för det planerade arbetet med kåtorna. Hade det funnits husrester på platsen hade de förmodligen varit lika tydliga som de husgrunder man ser i fornlämningsområdet idag. Med tanke på att fornlämningsområdet är nära kunde man ändå vänta sig att någon anläggning eller något fynd som inte syns på markytan, skulle kunna påträffas i sökrutorna. Det skulle kunna vara härdar, kritpipor, keramikrester eller mynt. Denna gång påträffades dock ingenting av antikvariskt intresse.

Kommentar

Den gamla kyrk- och marknadsplatsen i Jokkmokk är en lagskyddad fornlämnning. Vid den aktuella besiktningen utanför fornlämningsområdet påträffades ingenting som kan sättas under lagskydd, med undantag för röjningsrösena. Vid besiktningen kom vi överens med hembygdsföreningen om att de inte skulle sätta upp någon kåta på stenrösena. Hembygdsföreningen har också fått ett skriftligt beslut från länsstyrelsen om att de får sätta upp kåtorna i det besiktigade området, bara de inte ställer någon av dem på röjningsrösena.

Under tidigare besiktningar har det visat sig att omrörda kulturlager finns något längre åt väster än vad fornlämningsens avgränsning idag visar. Med anledning av den något osäkra utbredningen av fornlämningen är det av stor vikt att det även i framtiden utförs en arkeologisk besiktning, om mark nära den gamla kyrk och ska tas i anspråk för byggnationer eller annat markutnyttjande.

Luleå 2005-11-22

Olof Östlund
Arkeolog

Litteratur och referenser:

Grundström, H. 1930. *Ett gammalt gravfält i Jokkmokk*. Norrbotten. Norrbottens läns hembygdsförenings tidskrift 1930. Luleå 1930.

Wallerström, T. 1976. *Rapport. G:a kyrk- och marknadsplatsen, Jokkmokk, Jokkmokk sn, Lappland*. Norrbottens museum, Luleå.

Wallerström, T. 1984. *Rapport. Samernas folkhögskola, Arkeologisk undersökning. G:a kyrk- och marknadsplatsen, Jokkmokk, Jokkmokk sn, Lappland (Fl 57-58). BD-län*. Norrbottens museum. Luleå

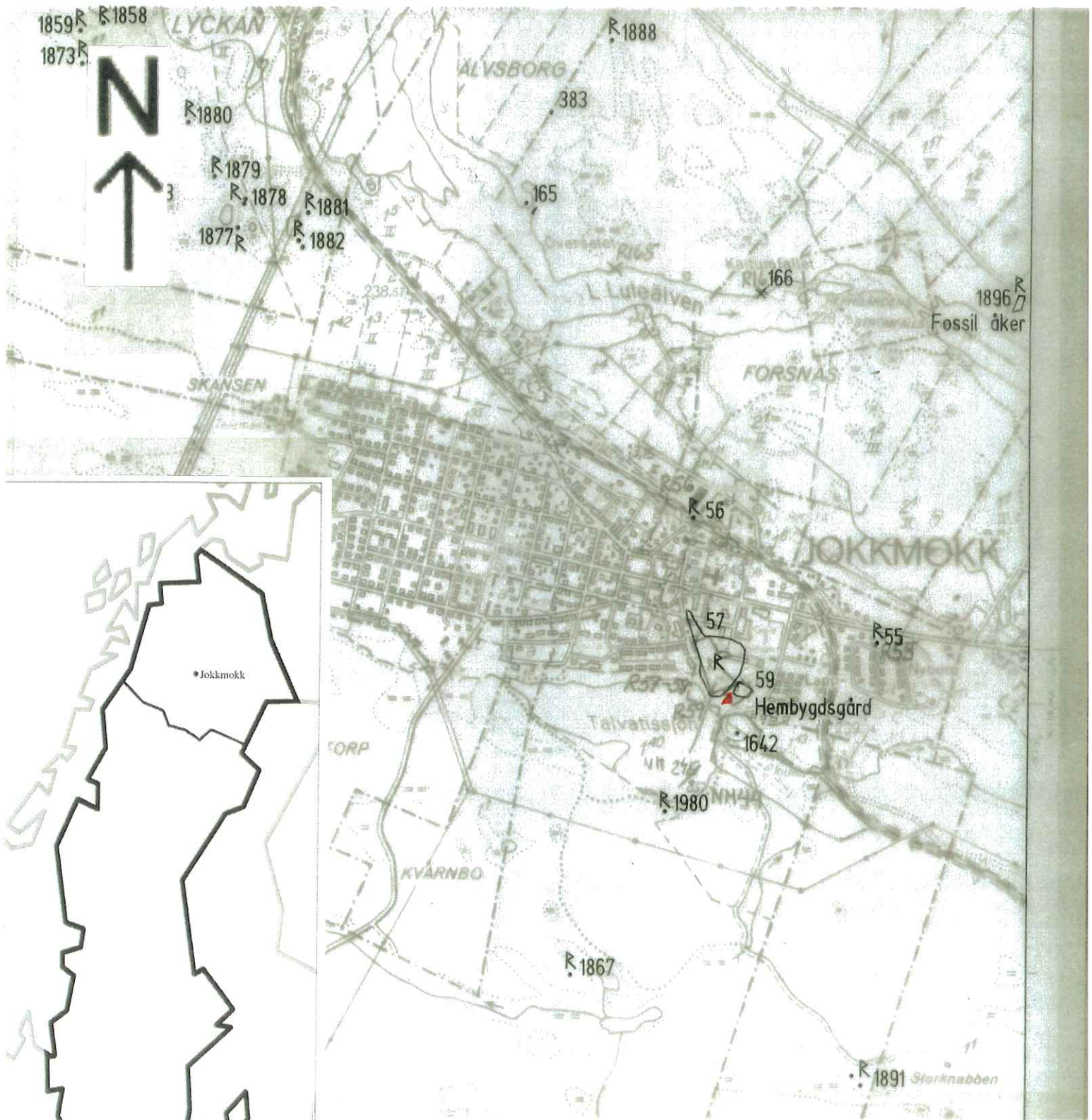
Wallerström, T. 1985. *Rapport. Fjällmuseet. Arkeologisk undersökning. G:a kyrk- och marknadsplatsen, Jokkmokk, Jokkmokk sn, Lappland, Norrbottens län, fl 57-58*. Norrbottens museum. Luleå.

Wallerström, T. 1995. *Norrbotten, Sverige och medeltiden*. Del 1 och 2. Lund Studies in Medieval Archaeology, 15:1 och 2.

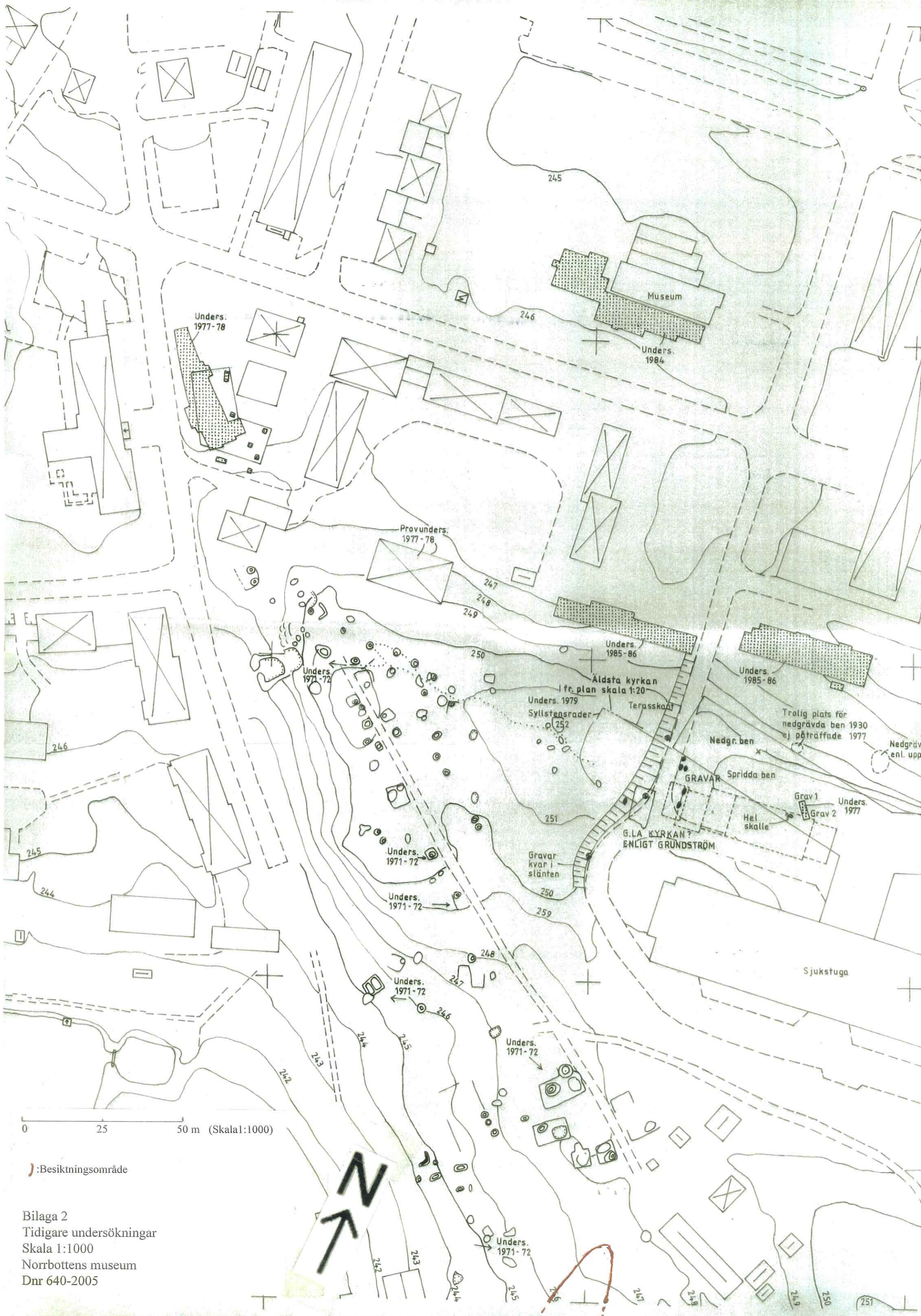
Arkeologi i Norrbotten. En forskningsöversikt. Länsstyrelsen i Norrbottens län Rapportserie Nr 14/1998.

Bilagor

1. Utsnitt, Ekonomisk karta 26J 8-9 e-f Jokkmokk, skala 1:10 000
2. Tidigare undersökningar, karta skala 1:1000
3. Översiktskarta skala 1:2000
4. Beskrivning sökrutor
5. Fotolista

 :Besiktningssområde

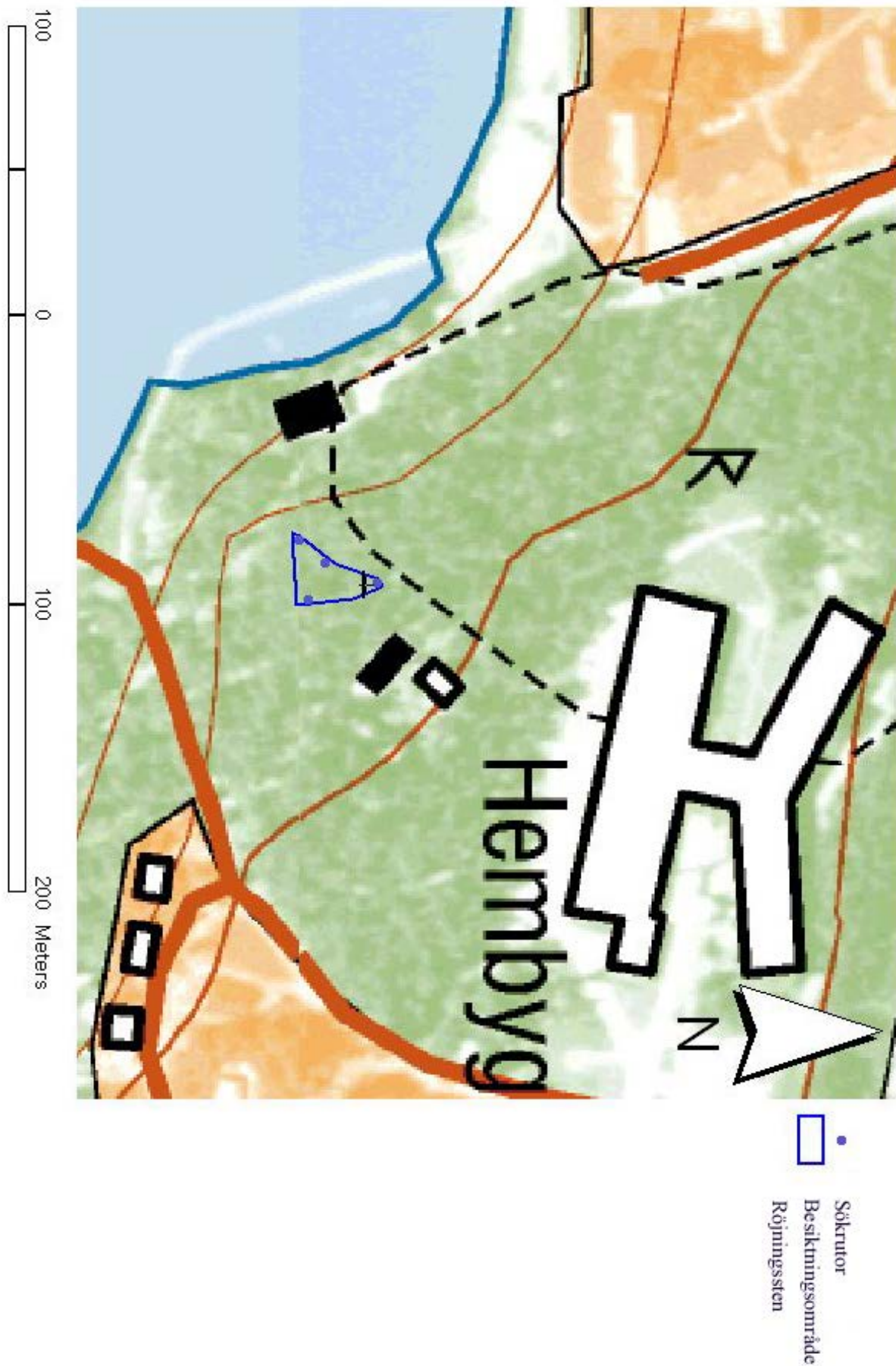

0 25 50 m (Skala 1:1000)

— : Besiktningssområde

Bilaga 2
 Tidigare undersökningar
 Skala 1:1000
 Norrbottens museum
 Dnr 640-2005

Jokkmokks gamla kyrk- och marknadsplats RÅÅ 57 Jokkmokks socken och kommun

Beskrivning sökrutor

Sökrutor	X-värde GPS	Y-värde GPS	Felvisning (+/-)	Avtorvad yta	Torv- tjocklek	Rensad till djup	Beskrivning
Sökruta1 (Kåta1)	7395027	1678870	4,5 m	1,20x1,0m (N-S)	0,10 m	0,15 m under torv	Mylla ner till 0,15 m under torv, sedan orörd rostfärgad sand. Direkt under torv fanns spridda kolbitar och sot. I myllan fanns enstaka sten 0,05 - 0,10 m st. 4 m S om provrutan, längs med åsterasskant mot S, fanns röjningsrösen
Sökruta2 (Kåta2)	7295024	1678857	4,0 m	1,0x1,0m (N-S)	0,08 m	0,02-0,03 m u torv	Mycket kol och sot direkt under mylla, sedan 0,02-0,03 m tjockt lager m blekjord, följt av rostjord. Sandmark
Sökruta3 (kåta3)	7395009	1678863	4,5 m	1,0x1,0m (N-S)	0,10 m	0,02 m under torv	Kol och sot direkt under torv, följt av ett 0,02 m tjockt blekjordslager, och sedan rostjord. Sand med 0,01-0,05 m st stenar.
Sökruta4 (Kåta4)	7395000	1678855	6,0 m	1,20x0,8m (Ö-V)	0,10 m	0,02 m under torv	Rikligt med kol och sot direkt under torv och kring rötter. Blekjordslager 0,01 m tjockt, sedan rostjord. Sand.
Sökruta5 (Kåta5)	7395003	1678876	8,0 m	1,20x1,0m (N-S)	0,12 m	0,05 m under torv	Ganska rikligt med kol i torv och kring rötter. Ett 0,05 m tjockt blekjordslager följs av rostjord. Sand.

Kol- och sotresterna i sökrutorna är förmodligen rester av skogsbrand, kanske i samband med branden år 1751

Fotolista

Acc nr	Motiv & kommentarer	från
2005;1588:01	Översikt från den nordligaste kåta-platsen. Lars Backman arbetar vid sökruta 1. I bakgrunden i bildens vänstra del syns röjningsröset, och ytterligare en bit bort till höger står en av hembygdsföreningens män vid platsen för sökruta 2, den näst nordligaste kåtaplatsen. Fotograf: Olof Östlund Datum: 11 november 2005	N
2005:1588:02	Översikt från den nordligaste kåta-platsen. Västra halvan av området. Man ser även på den här bilden torvorna från sökruta 2 som här börjat avtorvas.. Fotograf: Olof Östlund Datum: 11 november 2005	N
2005:1588:03	Översiktsbild, östra halvan av området. Hembygdsföreningens folk letar efter en lämplig plats att bygga den femte kåtan. . Fotograf: Olof Östlund Datum: 11 november 2005	N